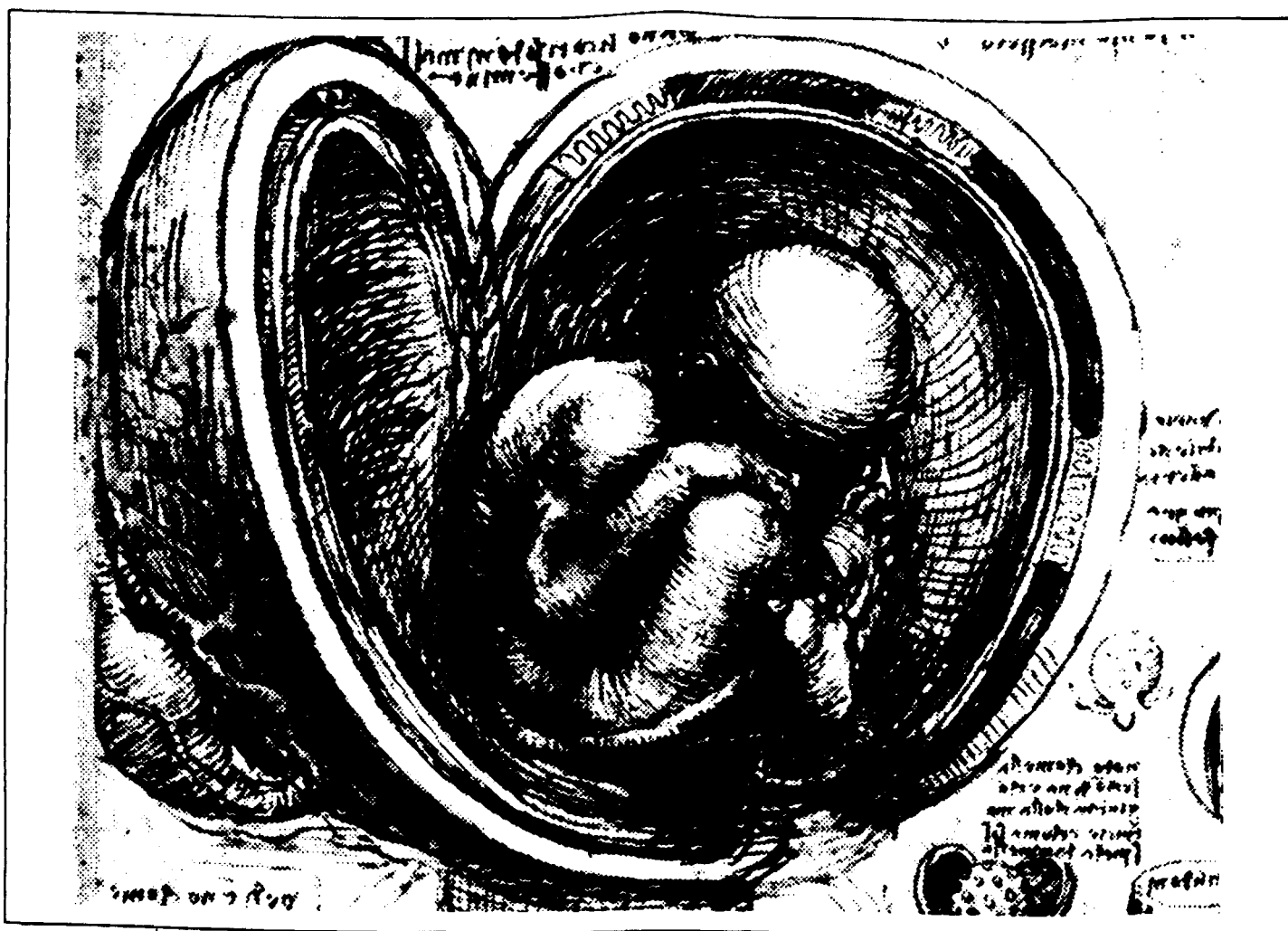

Γιά τόν Ζάκ Μονό

Λουί 'Αλτυσέρ

**Μετάφραση: Βασίλης Καψαμπέλης
Λενιώ Λαζαράτου
'Αντώνης Μοσχολάκης**

Τό κείμενο τού Μονό είναι εξαιρετικό τόσο γιά τήν ἐπιστημονική του ποιότητα όσο και γιά μιά διανοητική τιμιότητα χωρίς προηγούμενο. 'Ανατρέχω σ' αυτό μέ τήν πιό μεγάλη ἐκτίμηση και θά τό ἀποδείξω στή συνέχεια τῆς ἀνάλυσής μου. Θά φανεί ὅτι δέν ἀναγνωρίζω στόν ἑαυτό μου κανένα δικαίωμα παρέμβασης στό καθαρά ἐπιστημονικό του περιεχόμενο, τό

ὁποῖο ἀποδέχομαι ἀνεπιφύλακτα σάν βάση κάθε φιλοσοφικῆς σκέψης. 'Αντίθετα ἔχω ὀχι μόνο τό δικαίωμα ἀλλά και τό καθήκον, ἀπέναντι και στόν Μονό, νά διακρίνω τό καθαρά ἐπιστημονικό περιεχόμενο ἀπό τή φιλοσοφική χρήση τῆς ὁποίας γίνεται ἀντικείμενο, τόσο ἀπό φιλοσόφους ἀσχετους μέ τόν Μονό ὅσο κι ἀπ' αὐτό τόν ἴδιο.

Θά πραγματευτώ τή φιλοσοφία και τήν κοσμοαντίληψη τού Μονό μέ τρόπο κατὰ τό δυνατό ἀντικειμενικό. Μιλώντας γιά τόν Μονό και παραθέτωντας τίς δηλώσεις του δέν ἀντιμετώπιζα τόν ἴδιο τόν Μονό, ἀλλά μελέτησα τίς πραγματικότητες πού

Τό κείμενο αὐτό περιλαμβάνεται σέ μιά συλλογή μαθημάτων τού Λουί 'Αλτυσέρ στήν Ecole Normale Supérieure τόν 'Οκτώβριο και τό Νοέμβριο τού 1967. 'Εκδόθηκαν τό 1974 ἀπό τίς ἐκδόσεις Maspero μέ τίτλο «Φιλοσοφία και αὐθόρμητη φιλοσοφία τῶν ἐπιστημόνων» (Philosophie et philosophie spontanée des Savants).

Τό κείμενο κριτικῆς τού Λουί 'Αλτυσέρ στόν Μονό βασίστηκε στή δημοσίευση τού ἐναρκτήριου μαθήματος τού βιολόγου ἀπό τήν ἐφημερίδα Le Monde.

ἀπεικονίζονται στη «συνείδησή» του, σάν μέρος τών ποικίλων πραγματικοτήτων πού ἀπεικονίζονται στήν ἐν γένει «ἐπιστημονική συνείδηση»: πραγματικότητες κατά συνέπεια ἀντικειμενικές, ἀνεξάρτητες ἀπό τήν ὑποκειμενικότητα τοῦ κάθε σοφοῦ. Θέλω λοιπόν μ' αὐτή τήν ἀνάλυση νά φανερώσω ἐκεῖνες τίς γενικές ἀντικειμενικές πραγματικότητες πού, παίρνοντας ποικίλες μορφές ἀνάλογα μέ τό ἄτομο, τήν εἰδικότητά του, καί τήν ἱστορική στιγμή τῆς ἐπιστήμης του, κυριαρχοῦν καί κυβερνοῦν τή «συνείδηση» ὅλων τών ἐπιστημόνων, συνήθως ἐν ἀγνοία τους. Μιλῶ γιά ἐπιστήμονες μέ τή στενή σημασία, ἀλλά καταλαβαίνει κανεῖς ὅτι ὅσα λέω ἰσχύουν πολύ περισσότερο γιά τοὺς εἰδικευμένους σέ ἀνθρωπιστικές ἐπιστήμες, καθώς ἐπίσης, ἂν καί μέ κάποιες εἰδικές διαφορές, καί γιά τοὺς ἀπλούς φιλόσοφους.

Καί κάτι ἀκόμα γιά τήν ἰδιαίτερη μορφή πού παίρνουν αὐτά τὰ γενικά στοιχεῖα στόν Μονό: θά φανεῖ ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτά συγκλίνουν σέ μιά ἰδεαλιστική κοσμοαντίληψη τήν ὁποία δέν συμμερίζομαι. Ἡ κοσμοαντίληψη ὥστόσο τοῦ Μονοῦ ἀντιπροσωπεύει μιά ἰδεαλιστική τάση μέ ἐξαιρετικά ἰδιάζουσα μορφή: πρόκειται, στό ἐσωτερικό τῆς ἰδεαλιστικῆς τάσης, γι' αὐτό πού θά θεωροῦσε κανεῖς σάν τήν *πιο πλούσια σέ ἐπιστημονικό περιεχόμενο μορφή τοῦ ἰδεαλισμοῦ*. Ἐνδείξη ἀποτελεῖ, ἀνάμεσα σ' ἄλλα πολύ σημαντικά σημάδια, καί τό γεγονός ὅτι ἡ ἠθική πού κυριαρχεῖ στήν κοσμοαντίληψη τοῦ Μονοῦ εἶναι αὐτή πού ὀνομάζει ἠθική τῆς γνώσης, μιά ἠθική δηλαδή στενά συνδεμένη μέ τήν ἐπιστημονική πρακτική.

Μέ τόν ἐπιστημονικό του πλοῦτο, τήν τιμιότητα καί τήν εὐγένειά του, τό κείμενο τοῦ Μονοῦ εἶναι κατά τή γνώμη μου ἕνα κείμενο ἐξαιρετικό, τοῦ ὁποίου θέλω νά πλέξω δημόσια τό ἐγκώμιο. Δέν εἶναι παρά τό ἐγκώμιο πού πλέκει ἕνας φιλόσοφος. Θά ἦμουν εὐτυχής ἂν ἐκλαμβανόταν μόνο σάν τέτοιο, ἐγκώμιο ἀπό ἕνα φιλόσοφο, ἀλλά πάντως ἐγκώμιο.

Γιά λόγους σαφήνειας θά διακρίνω τέσσερα στοιχεῖα στό μαθημά μου γιά τόν Μονό:

- 1) Ἡ σύγχρονη βιολογική ἐπιστήμη.
- 2) Ἡ αὐθόρμητη φιλοσοφία τοῦ ἐπιστήμονα (τοῦ σοφοῦ) (P.S.S.).
- 3) Ἡ φιλοσοφία.
- 4) Ἡ κοσμοαντίληψη.

1. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Στό κείμενο τοῦ Μονοῦ ἡ σύγχρονη βιολογική ἐπιστήμη ἐμφανίζεται μέ τή μορφή τῆς ἐκθεσης τών τελευταίων τῆς ἀποτελεσμάτων καί τών βασικῶν τῆς ἀρχῶν (ἡ ἀρχή τῆς παραγράφου 2, καί οἱ παράγραφοι 4,5,6).

Ἡ ἐκθεση αὐτή μπορεῖ νά ἀρθρωθεῖ σέ τρεῖς «στιγμές», ὡς ἑξῆς:

α) Ἀνακοίνωση τῆς ἀνακάλυψης πού μετασχημάτισε τή σύγχρονη βιολογία: δεοξυριβονουκλεϊνικό ὀξύ (D.N.A.), «στατικά τῶν χρωματοσωμάτων, φύλακας τῆς κληρονομικότητας καί πηγὴ τῆς ἐξέλιξης, φιλοσοφική λίθος τῆς βιολογίας».

β) Ἀντανάκλαση τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀποτελέσματος στίς ἐννοιες τῆς Βιολογίας: πρόκειται γιά τίς

ἐννοιες ἀνάδυση καί τελεονομία, καινούργιες ἐννοιες-κλειδιά τοῦ θεωρητικοῦ σώματος τῆς σύγχρονης βιολογίας.

γ) Ἀναδρομή: αὐτές οἱ καινούργιες ἐννοιες ξεπερνοῦν, διατηρώντας μέ καινούργια μορφή, τίς παλαιότερες ἐννοιες τῆς κλασικῆς βιολογίας (ἐξέλιξη, σκοπιμότητα). Παράλληλα οἱ παλιές φιλοσοφικές θεωρίες πού συνδέθηκαν μ' αὐτές τίς ἐννοιες (ἰταλισμός, μηχανικισμός), καθώς καί οἱ φιλοσοφίες πού ἐκμεταλλεύονται τὰ εὐρήματα τῆς βιολογίας καί τίς δυσχερεῖς πού συναντᾷ (θρησκευτική καί μεταφυσική φιλοσοφία) παρουσιάζονται ξεπερασμένες καί μὴ ἀποδεκτές (παράγραφοι 2 καί 3): ξεπερασμένες χωρίς νά διατηρηθεῖ τίποτε ἀπ' αὐτές: ἀπορριμμένες ἀμετάκλητα.

2. Η ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑ (ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΟΥ) (P.S.S.)

Εἶναι παρούσα: α) στήν ἐκθεση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς σύγχρονης βιολογίας, β) στήν ἀντανάκλαση αὐτῆς τῆς ἐκθεσης στό ἐσωτερικό τῆς θεωρίας τῆς βιολογίας, γ) στὰ ἀποτελέσματα πού ἐγγράφονται ἐκεῖ ἀναδρομικά. Διακρίνουμε δύο στοιχεῖα: Στοιχεῖο 1 ἐνδοεπιστημονικό ὕλιστικό· Στοιχεῖο 2: ἐξωεπιστημονικό, ἰδεαλιστικό.

Στοιχεῖο 1 (τῆς P.P.S.)

Κατά βάση ὕλιστικό, κατά βάση διαλεκτικό.

Κατά γενικό κανόνα, τό Στοιχεῖο 1 διεισδύει σχεδόν πάντα, ἂν ὄχι πάντα, στήν ἐκθεση τῶν ἐπιστημονικῶν εὐρημάτων, εἶναι δηλαδή ἀνακατεμένο μέ τό καθαυτό ἐπιστημονικό ὕλικό: δέν εἶναι ἀπομονωμένο καί δέν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο τῆς σκέψης τοῦ ἐπιστήμονα. Καθῆκον δικό μας εἶναι ἡ «ἀπεμπλοκή» του, ἡ ἀνάδειξη τῆς ἰδιαιτερότητάς του, ἡ ὀριοθέτησή του μέ τή βοήθεια τῆς φιλοσοφίας. Τό Στοιχεῖο 1 παρουσιάζεται ἔτσι μέ τήν εὐκαιρία μιᾶς ἐπιστημονικῆς ἐκθεσης καί τῶν παρεπομένων τῆς, σάν τάση ἡ ὁποία μάλιστα ἀντιπαράβεται καί συγκρούεται μέ ἄλλες τάσεις.

Τό γεγονός αὐτό εἶναι ἰδιαίτερα εὐδιάκριτο στό κείμενο τοῦ Μονοῦ, κείμενο ἀπ' αὐτή τή σκοπιὰ ὑποδειγματικό. Ὁ Μονός δέν δηλώνει οὔτε ὕλιστής, οὔτε διαλεκτικός. Οἱ λέξεις αὐτές δέν ἐμφανίζονται στό κείμενό του. Ὅλα ὅμως ὅσα λέει γιά τή σύγχρονη βιολογία προδίδουν μιά τάση βαθιά ὕλιστική καί διαλεκτική, πράγμα πού φαίνεται ἀπό τίς θετικές διατυπώσεις του, τίς συζευγμένες μέ συγκεκριμένους φιλοσοφικούς ἀφορισμούς.

α) Ὑλισμός

Διακριτικά σημεία:

— Κριτικάρει τήν ἐννοια «ζῶσα ὕλη» (πού στερεῖται ἐπιστημονικῆς σημασίας καί «λειτουργεῖ» μόνο σέ μερικές φιλοσοφίες) γιά νά προσδιορίσει ἔτσι τό ὕλικό ἀντικείμενο τῆς βιολογίας. Αὐτή ἡ ἀποκρύψις μιᾶς λέξης ἀποτελεῖ καταγγελία ἐναντίον τῆς ἐκμετάλλευσης ἀπὸ τή φιλοσοφία, ἐναντίον δηλαδή μιᾶς τάσης ἀντιεπιστημονικῆς: γιά τήν ἀκρίβεια καταγγέλει τή βιταλιστική φιλοσοφία πού κρύβεται πίσω ἀπὸ τήν ἐκφραση «ζῶσα ὕλη», πίσω ἀπὸ μιά ἐκφραση χωρίς νόημα. «Υπάρχουν ζωντανὰ συστήματα: δέν ὑπάρχει ζῶσα ὕλη». Καταγγέλλει τήν ἀξιο-

ποίηση της ασάφειας της έκφρασης από «μερικούς φυσικούς» και την εκμετάλλευσή της από τη μεταφυσική και τη θρησκευτική φιλοσοφία (επίθεση ενάντια στον Teilhard).

— Η άρνηση της έννοιας «ζώσα ύλη» δεν οδηγεί τον Μονό στο σπιριτουαλισμό ή στον ιδεαλισμό: ο Μονό παραμένει ύλιστής: Τά ζωντανά συστήματα «ανάδυσθησαν» μέσα από τον υλικό κόσμο («τοπική ανάδυση πολύπλοκων δομών» προικισμένων με ειδικές ιδιότητες). Η θεώρηση της «ανάδυσης» γίνεται με όρους πραγματικά υλιστικούς: η ανάδυση διαθέτει «φυσικό υπόδαθρο», τό D.N.A.

Ας σημειωθεί ότι οι υλιστικές θέσεις του Μονό διατυπώνονται ταυτόχρονα και κατά τρόπο καταφατικό και με μορφή πολεμικής. Απορρίπτει φιλοσοφικά στοιχεία για να ανοίξει το δρόμο στην έκθεση επιστημονικών αποτελεσμάτων. Πρόκειται για έγκλημα υλιστικό τόσο καθαυτό όσο και λόγω των αποτελεσμάτων του.

β) Διαλεκτική

Διακριτικά σημεία:

— Κριτική της ιδεολογικής σχέσης (εκμετάλλευσης από τη φιλοσοφία) που προηγούμενα κυριαρχούσε ανάμεσα στην ανάδυση και τη τελεονομία (πρώην τελεολογία). Ο Μονό αποκληρύσσει κάθε ιδεολογία που υποτάσσει την ανάδυση (εμφάνιση της ζωής) στην τελεονομία: αποκληρύσσει έτσι σαφέστατα τη σπιριτουαλιστική - θρησκευτική τάση που θεωρεί ότι η ζωή εμφανίστηκε μέσα στον υλικό κόσμο «για» να πραγματοποιηθεί ένας σκοπός καθωρισμένος από τη φύση και την πρόνοια, «για» να παραχθεί τό «Πνεύμα». Έδώ πάλι καταφέρεται εναντίον του Teilhard και κάθε θρησκευτικής - σπιριτουαλιστικής - ιδεαλιστικής εκμετάλλευσης της βιολογίας.

— Όπως και προηγούμενα η κριτική αυτή ανοίγει το δρόμο σε θετικές κατηγορίες: πρώτα απ' όλα στην κατηγορία της «ανάδυσης». Στην πράξη η ανάδυση δεν λειτουργεί στον Μονό αποκλειστικά σαν επιστημονική κατηγορία, αλλά επίσης αντιπροσωπεύει μιά από τις πιθανές θεωρίες της διαλεκτικής, και μάλιστα εμπράγματης μέσα στην ίδια τη φύση. Κατηγορία εξαιρετικά σημαντική: στην πραγματικότητα ο Μονό προτείνει με την ανάδυση ένα «ορθολογικό πυρήνα» με προέλευση καθαρά ένδοεπιστημονική, μεστό, χάρη στη θεωρητική του αυτοδυναμία και τις τάσεις που προσιδιάζουν σ' αυτή, σε διαλεκτικούς απόηχους. Σε τί να πηγαίνει τό μυαλό μας πρακτικά, όταν μās μιλάνε για «νόμους της διαλεκτικής» ή ακόμα για «διαλεκτική της φύσης» και πού είναι πράγματα που μιά συγκεκριμένη φιλοσοφική τάση αναζητάει; Παλιότερα μιλούσαμε για «ποιοτικό άλμα», για «διαλεκτικό πέρασμα από την ποσότητα στην ποιότητα», κ.ο.κ. Με την έννοια ανάδυση ο Μονό παρέχει τά ένδοεπιστημονικά εφόδια μās μερικής ανανέωσης αυτών των διατυπώσεων.

Ανακεφαλαιώνω: υλισμός, διαλεκτική. Νά τά συστατικά του Στοιχείου 1 στον Μονό. Στην περίπτωση ενός σύγχρονου βιολόγου, τό Στοιχείο 1, άπτηχει μιά συγκεκριμένη φιλοσοφική τάση: τό διαλεκτικό υλισμό.

Στοιχείο 2 (της P.P.S.)

Έξωεπιστημονικό και, όπως είπα, ιδεαλιστικό. Κι εδώ ακόμη ο Μονό είναι υποδειγματικός. Γιατί τό Στοιχείο 2, εμφανίζεται με αρκετή σαφήνεια στο έργο του σαν επανάληψη

του ίδιου του Στοιχείου 1 (και αυτό δεν είναι κάτι συνηθισμένο για έργο επιστημονικό), αλλά με μορφή και τάση τελείως αντίθετες από εκείνες που διακρίναμε στο Στοιχείο 1. Στο Στοιχείο 2 συναντάμε ίδιο πρακτικά περιεχόμενο με του Στοιχείου 1, αλλά με αντίστροφη σημασία και τάση. Ας ξαναπαρουρίσουμε τά δύο συστατικά του Στοιχείου 1, υλισμό και διαλεκτική, και άς δούμε τη μορφή που παίρνουν στο Στοιχείο 2.

α) Υλισμός

Ο Μονό προσδιόρισε τό υλιστικό περιεχόμενο του Στοιχείου 1 ανακρίνοντας τό μηχανικισμό και τό βιταλισμό, λέγοντας ότι δεν υπάρχει «ζώσα ύλη» αλλά ζωντανά συστήματα και υποδείχνοντας τό D.N.A. σαν «φυσικό υπόδαθρο» αυτών των ζωντανών συστημάτων.

Αλλά όταν αφήνει ο Μονό τό χώρο της βιολογίας, πού τον ονομάζει διόσφαιρα, όρος ήδη ύποπτος (Τεϊλαρντιανός), για να αναφερθεί σ' εκείνο που ονομάζει «νοόσφαιρα» όρος ακόμη πιο ύποπτος (Τεϊλαρντιανός), δεν σέβεται πιά τους κανόνες που κυβερνούσαν τό υλιστικό περιεχόμενο του Στοιχείου 1. Τότε ακριβώς βλέπουμε την υλιστική τάση που κυριαρχούσε στο Στοιχείο 1 να αντιστρέφεται σε ιδεαλιστική ή ακόμα σπιριτουαλιστική τάση, μολονότι χρησιμοποιούνται οι ίδιες έννοιες. Η αντιστροφή της στάσης του Μονό απέναντι στον Teilhard άποτελεί την πιο χτυπητή έκφανση αυτής της αναστροφής. Στο Στοιχείο 1 αντιτίθεται πλήρως στον Teilhard. Στο Στοιχείο 2 καταφεύγει σε δύο έννοιες του Teilhard: τη νοόσφαιρα και τη διόσφαιρα. Με άποτέλεσμα, και αυτό θά τό δούμε στη συνέχεια, ή διαλεκτική συνιστώσα που την εξέφραζε ή έννοια ανάδυση να γίνεται ιδεαλιστική, και να ξαναπέφτει στο ζεύγος σπιριτουαλισμός - μηχανικισμός που απέφυγε ο Μονό στο Στοιχείο 1.

Σαφέστερα: ο Μονό προτείνει μιά θεωρία για τη γένεση της ανθρωπότητας: «Μόνο τό τελευταίο χρονολογικά από αυτά τά τυχαία συμβάντα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάδυση μās καινούργιας βασιλείας μέσα στους κόλπους της διόσφαιρας: στη νοόσφαιρα, στο βασίλειο των ιδεών και της γνώσης, γεννημένο τη μέρα που οι καινούργιες σχέσεις, οι δημιουργικοί συνδυασμοί στο μυαλό ενός άτομου μπόρεσαν, μεταδομένες σ' άλλους να μήν χαθούν μαζί του.»

Θέση συγκεκριμένη: ο λόγος είναι που δημιούργησε τον άνθρωπο. Η νοόσφαιρα είναι τό βασίλειο του ανθρώπου. Η νοόσφαιρα είναι «τό βασίλειο των ιδεών και της γνώσης».

Μ' αυτή τη γενίκευση ο Μονό πιστεύει ότι είναι ύλιστής, γιατί ο λόγος δεν είναι γι' αυτόν σπιριτουαλιστική Αρχή αλλά υόνο συμπτωματική ανάδυση, με βιοφυσιολογικό υπόδαθρο τίς πληροφοριακές πηγές του ανθρώπινου Κ.Ν.Σ.

Στην πραγματικότητα ωστόσο, με τη θεωρία του για τη νοόσφαιρα, ο Μονό είναι ιδεαλιστής (αντίθετα από τίς διακηρυγμένες πεποιθήσεις του), και για την ακρίβεια μηχανικιστής - σπιριτουαλιστής. Μηχανικιστής γιατί πιστεύει ότι μπορεί να άποδώσει την ύπαρξη και τό περιεχόμενο της «νοόσφαιρας» στίς επιπτώσεις της ανάδυσης του βιοφυσιολογικού υπόδαθρου του λόγου (άνθρώπινο Κ.Ν.Σ.). Πιο καθαρά: πιστεύει ότι τό περιεχόμενο της κοινωνικής ύπαρξης των ανθρώπων συμπεριλαμβανόμενης και της ιστορίας των ιδεών τους, άποδίδεται με τό παιχνίδι μόνο των νευροβιολογικών μηχανισμών. Ο μηχαν-

νικισμός έγκειται στην άναίτια επιστημονικά, γενίκευση των βιολογικών νόμων στην κοινωνική ύπαρξη των ανθρώπων. 'Ο Μονό επιμένει στη νομιμότητα αυτής της αυθαίρετης γενίκευσης. «*Η νοόσφαιρα μέ τό νά είναι άυλη, μέ τό νά περιλαμβάνει μόνο άφηρημένες δομές, παρουσιάζει στενές αναλογίες μέ τή διόσφαιρα άπ' όπου άναδύθηκε*». 'Η συνέχεια είναι αναπόφευκτη: έπαγγέλεται τόν έρχομό του μεγάλου πνεύματος πού θά γράψει μιά «*φυσική ιστορία της έπιλογής των ιδεών*» *ανάλογη μέ τό έργο του Δαρβίνου*. 'Ο Μονό δέν περιμένει καν τή γέννηση αυτού του μεγάλου πνεύματος: του παραδίδει πρόθυμα τίς δάσεις του μελλοντικού έργου του, μιά καταπληκτική βιολογική θεωρία των ιδεών ως ύπάρξεων προίκισμένων μέ ιδιαίτερες ιδιότητες των ζωντανών ειδών, άφιερωμένων στίς ίδιες λειτουργίες, έκτεθειμένων στους ίδιους νόμους: ύπάρχουν ιδέες πού κατέχουν μιά δύναμη είσβολής, άλλες εγκαταλείπονται στη φθορά σάν τά παράσιτα, άλλες καταδικάζονται από τή δυσκαμψία τους σ' ένα αναπόφευκτο θάνατο.

Μ' αυτή τήν περίφημη βιολογική πρωτοπορεία ξαναπέφτουμε σέ κοινοτοπίες πού έχουν περισσότερο από ένα αιώνα ζωής, και στίς όποιες ό Μalthus και ό κοινωνικός δαρβινισμός έδωσαν τό 19ο αί. μιά σημαντική αναλαμπή ιδεολογικού σφρίγγους.

Θεωρητικά ό μηχανικισμός του Μονό έλοχεύει στην ακό-

λουθη τάση: μηχανική έφαρμογή των έννοιών και των νόμων εκείνου πού ονομάζει «*διόσφαιρα*» σ' εκείνο πού ονομάζει «*νοόσφαιρα*», έφαρμογή του ύλιστικού περιεχόμενου πού προσιδιάζει σέ βιολογικά είδη σ' ένα έντελώς άλλο πραγματικό αντικείμενο: τίς ανθρώπινες κοινωνίες. Πρόκειται γιά ιδεαλιστική χρήση του ύλιστικού περιεχόμενου μιάς συγκεκριμένης επιστήμης (έδώ της σύγχρονης βιολογίας) στό μέτρο πού έπεκτείνεται στό αντικείμενο μιάς άλλης επιστήμης. Αυτή ή ιδεαλιστική χρήση του ύλιστικού περιεχόμενου μιάς συγκεκριμένης επιστήμης συνίσταται στην αυθαίρετη *έπιβολή* του ύλιστικού της περιεχόμενου πάνω σέ μιά άλλη επιστήμη πού κατέχει ένα πραγματικό αντικείμενο διαφορετικό από τό πρώτο. 'Ο Μονό δηλώνει ότι τό φυσικό υπόβαθρο της νοόσφαιρας είναι τό D.N.A. 'Υλιστική θέση, πού μέ τό σημερινό επίπεδο ανάπτυξης της βιολογικής επιστήμης, είναι άδιαφιλονίκητη. 'Αλλά όταν πιστεύει ότι είναι ύλιστής έπειδή προσφέρει τήν *ανάδυση* του βιοφυσιολογικού *υπόβαθρου* του *λόγου* σάν βιοφυσιολογική δάση εκείνου πού ονομάζει «*νοόσφαιρα*», της κοινωνικής και ιστορικής ύπαρξης δηλ. του ανθρώπινου είδους, τότε δέν είναι πιά ύλιστής αλλά «*ύλιστής-μηχανικιστής*», πράγμα πού σημαίνει *σήμερα* γιά τή θεωρία της ανθρώπινης ιστορίας, *ιδεαλιστής*. Καί λέμε, *σήμερα*, γιατί ό μηχανιστικός ύλισμός πού αντιπροσώπευε τόν ύλισμό (18ος αί.), δέν είναι πλέον παρά ένας από τούς αντιπροσώπους της *ιδεαλιστικής* τάσης.

Ὁ Μονό, ὄντας *μηχανικιστής*, εἶναι ταυτόχρονα (καί ἀναγκαστικά) *σπιριτουαλιστής*. Ἡ θεωρία του γιὰ τὸ «λόγο πού δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο» ἀκούγεται μέ ἐνδιαφέρον ἀπὸ μερικούς φιλόσοφους τῆς ἀνθρωπολογίας, τῆς φιλολογίας καί τῆς ψυχανάλυσης. Ἀλλά πρέπει νὰ καταγγεῖται αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον: ἐνδιαφέρον πού παρανοεῖ ἰδιοτελῶς αὐτὸ πού λέγεται. Κάνουν ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ ἀκούσουν ἐκεῖνο πού ἐπιθυμοῦν νὰ ἀκούσουν καί πού δὲν εἶναι ἀπαραίτητα ἐκεῖνο πού ἤθελε κάποιος νὰ τοὺς πεῖ. Ἡ θεωρία γιὰ τὸ λόγο εἶναι, *στό συγκεκριμένο κείμενο τοῦ Μονό*, μιά σπιριτουαλιστική θεωρία πού ἀγνοεῖ τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ ὕλικου ἀντικείμενου μέ τὸ ὁποῖο στὴν πραγματικότητα ἀσχολεῖται. Ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ὁ λόγος δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο, σημαίνει ὅτι ἐκεῖνο πού συνιστᾷ τὴν πραγματική βάση, τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς κατανόησης τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, δὲν εἶναι ἡ *ὕλικότητα τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν ὑπαρξης*, ἀλλὰ αὐτὸ πού ὁ ἴδιος ὁ Μονό ὀνομάζει «μὴ ὕλικότητα» τῆς νοόσφαιρας, αὐτοῦ «τοῦ βασιλείου τῶν ἰδεῶν καί τῆς γνώσης». Καμιά οὐσιαστική διαφορὰ δὲν χωρίζει αὐτὲς τὶς θέσεις πού ὁ Μονό θεωρεῖ ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ πού δὲν εἶναι παρὰ ἰδεολογικῆς, ἀπὸ τὶς πιὸ κλασικῆς θέσεις τοῦ συμβατικοῦ σπιριτουαλισμοῦ. Πράγματι, ὅταν κανεῖς συρρικνώνει τὴν ὕλική βάση τῆς «νοόσφαιρας» *στό βιοφυσιολογικὸ ὑπόδαθρο τοῦ Κ.Ν.Σ.*, ὑποχρεώνεται νὰ γεμίσει τὸ χωρὶ τῆς νοόσφαιρας πού περισσεύει προσφεύγοντας *στό Πνεῦμα*, γιατί ἔχει ἀποκλείσει κάθε ἄλλη προσφυγή, ἢ τουλάχιστον κάθε προσφυγὴ στὴν ἐπιστήμη.

Μ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο, ὁ ὕλισμός τοῦ *Στοιχείου 1* ἀναστρέφεται σὲ *ἰδεαλισμό* *στό Στοιχείο 2* τῆς P.S.S. τοῦ Μονό. Ἀναστροφή τάσης πού ἐπηρεάζει ἓνα κοινὸ περιεχόμενο (τὶς ἴδιες ἔννοιες): ἡ ἰδεαλιστικὴ τάση ἐγκαθίσταται στὸν Μονό σάν ἀποτέλεσμα τοῦ ζεύγους μηχανικισμός-σπιριτουαλισμός. Μπορεῖ κανεῖς νὰ ξαναχαράξει τὴ λογικὴ γενεαλογία αὐτῆς τῆς ἀναστροφῆς: στὴν ἀρχὴ ὕλισμός, κατόπιν μηχανικισμός, σπιριτουαλισμός, *στό τέλος ἰδεαλισμός*. Στὴν περίπτωση τοῦ Μονό, τὸ ἀκριβὲς σημεῖο ὅπου πραγματοποιεῖται ἡ ἀναστροφή εἶναι ὁ μηχανικισμός. *Μιά μηχανικιστικὴ χρῆση τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμου ἔξω ἀπὸ τὴ βιολογία, δηλαδὴ στὴν ἱστορία, παράγει τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναστροφῆς τῆς ὕλιστικῆς τάσης σὲ τάση ἰδεαλιστικῆ.*

β) Διαλεκτική:

Ἡ ἴδια ἀντιστροφή.

Στό Στοιχείο 1 ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ὕλιστικῃ: σάν τέτοια ὑπάρχει στὴν ἔννοια τῆς ἀνάδυσσης. Ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἀποψη, ἡ ἔννοια αὕτη λειτουργεῖ *στό χωρὶ τῆς βιολογικῆς ἐπιστήμης* ἐπαρκῶς· λειτουργεῖ μέ ἐξέγγραφο ὕλιστικά.

Ἀλλὰ θγαίνοντας ἀπὸ τὸ χωρὶ τῆς βιολογίας γιὰ νὰ περάσει στὴ νοόσφαιρα, ὁ ὁρος ἀνάδυση χάνει τὸ ἀρχικὸ ἐπιστημονικὸ του περιεχόμενο, καί μολύνεται ἀπὸ τὸν τρόπο πού συλλαμβάνει ὁ Μονό τὸ καινούργιο του ἀντικείμενο: τὴν ἱστορία. Ἡ διαλεκτικὴ λειτουργεῖ στὴν ἱστορία μέ τρόπον περιεργό.

Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀνάδυση πολλαπλασιάζεται: πραγματικὸς ἀπὸ μηχανικὴς Θεός. Κάθε φορὰ πού συμβαίνει κάτι καινούργιο, γεγονός ἢ ἰδέα, ὁ Μονό προσφέρει τὴ μαγικὴ λέξη: «ἀνάδυση». Ὅταν μιά ἔννοια χρησιμεύει στὴ θεώρηση τῶν πάντων, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεῖς ὅτι ἐπικεῖται κατὰ κανόνα ἡ διατύπωση

ἀσήμαντων θεωριῶν. Εἶναι ἡ διαστρέβλωση πού ἤδη ὁ Hegel καταλόγιζε στὸν Schelling, ὁ ὁποῖος ἐφάρμοζε παντοῦ τὴ θεωρία του γιὰ τοὺς πόλους: ὁ *φορμαλισμός*.

Στὴ συνέχεια, ἡ ἀνάδυση λειτουργεῖ στὴν ἱστορία μέ μορφήν κατάλληλὴν γιὰ τὴ βιολογία καί ὄχι γιὰ τὴν ἱστορία: ἀπόδειξη ἡ θεωρία γιὰ τὴ φυσικὴ ἐπιλογή τῶν ἰδεῶν, ἡ παλιὰ αὕτη ἀπάτη πού ὁ Μονό θεωρεῖ καινούργια.

Τέλος, καθὼς ἡ ἀνάδυση τῆς νοόσφαιρας (δηλαδὴ ἡ ἀνάδυση τοῦ Πνεύματος) ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Μονό τὴ βάση τῆς ἱστορίας, καθὼς ἡ νοόσφαιρα εἶναι γιὰ τὴν ἐπιστήμην μιά ἔννοια κενὴ περιεχομένου, καί καθὼς ἀνάδυση καί νοόσφαιρα συνδέονται κατὰ τρόπο σταθερὸ καί ἐπαναλαμβανόμενο, καταλήγουμε νὰ ἔχουμε ἓνα ἀντικειμενικὸ φιλοσοφικὸ ἀποτέλεσμα, μέσα στὴ σκέψη ὄχι ἀναμφίβολα τοῦ Μονό ἀλλὰ τῶν ἀκροατῶν του καί τῶν μαθητῶν του· (καί αὐτὸ σὲ πείσμα τῆς διακηρύξης του γιὰ τὴν προτεραιότητα τῆς ἀνάδυσσης πάνω στὴν τελεονομία πού ἀφορᾷ ἰδιαίτερα τὸν Teilhard καί τοὺς τελεολόγους). Αὕτη ἡ κενὴ ἐπιμονὴ εἶναι πού ἐπιφέρει τὴν ἀντιστοφὴ τοῦ νοήματος καί τάσης: εἴτε τὸ θέλει κανεῖς εἴτε ὄχι, ὅλα συμβαίνουν σάν ἡ νοόσφαιρα νὰ ἦταν τὸ πιὸ πολὺπλοκο, τὸ πιὸ τέλειο, τὸ πιὸ ἐκπληκτικὸ προϊόν ὅλης τῆς ἀκολουθίας τῶν ἀναδύσεων, προϊόν λοιπὸν «φορτισμένο μέ ἀξίες», ἂν ὄχι δικαιωματικὰ (ὁ Μονό δὲν λέει κάτι τέτοιο), πάντως στὴν πράξη. Ὁ αἰφνίδιος καί θαυμαστός πολλαπλασιασμός τῶν ἀναδύσεων μέσα στὴ νοόσφαιρα δὲν εἶναι παρὰ ἡ κάπως ἐμπειρικὴ ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ -στὴν πράξιν μόνον (ἀλλὰ πάντως πραγματικοῦ)- προνόμιου: ἡ νοόσφαιρα εἶναι ἡ προνομιακὴ σφαῖρα τῆς λειτουργίας τῆς ἀνάδυσσης. Ἐτοί ἡ σχέση ἀντιστρέφεται καί ὅλα συμβαίνουν σάν ἡ ἀκολουθία τῶν ἀναδύσεων νὰ 'χε σάν κρυφὸ σκοπὸ, σάν τελεονομία, τὴν ἀνάδυση τῆς νοόσφαιρας. Ὡς ἀμφοιδοθήκη ὁ Μονό τὴν ἀνάγνωσε: ἀλλὰ καθὼς στὴν πραγματικότητα δὲν ἐλέγχει τὶς ἔννοιες πού χειρίζεται *στό χωρὶ τῆς ἱστορίας*, μιά καί τὶς θεωρεῖ ἐπιστημονικῆς ἐνῶ δὲν εἶναι παρὰ ἰδεολογικῆς, δὲν εἶναι καθόλου ἐκπληκτικὸ ὅτι δὲν διακρίνει παρὰ τὶς προθέσεις τῶν συλλογισμῶν του καί ὄχι τὸ ἀντικειμενικὸ τοὺς ἀποτελέσματα. Ἡ διαλεκτικὴ, ὕλιστικῃ *στό Στοιχείο 1*, μετατράπηκε *στό Στοιχείο 2* σὲ ἰδεαλιστικὴ. Ἀντιστροφή τάσης. Ἀναγνωρίζω πρόβλημα ὅτι ὅσα εἶπα προηγούμενα δὲν εἶναι πραγματικὰ τεκμηριωμένα, γι' αὐτὸ καί μιλᾷω μονάχα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀνάγνωσης ἢ μιᾶς ἀκρόασης πού δὲν μπορεῖ νὰ τὸ συλλάβει κανεῖς καθαυτὸ, ἔξω, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ σύγκλιση ποικίλων ἀποτελεσμάτων. Θὰ ἀναλύσω λοιπὸν *δυσὶ ἄλλα* ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα γιὰ νὰ ἐνισχύσω τὰ λεγόμενά μου.

1. Ὁ Μονό προτείνει ἓνα ὄρισμό τῆς ἀνάδυσσης πού περιέχει στὴν πραγματικότητα *δυσὶ ὁρισμούς* τελείως διαφορετικούς τὸν ἓνα ἀπὸ τὸν ἄλλο. Μ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ὄρισμό ἀρχισε τὴ διάλεξίν του.

«Ἀνάδυση εἶναι ἡ ιδιότητα τῶν ἐξαιρετικῶν πολὺπλοκων τεταγμένων δομῶν νὰ ἀναπαράγονται, νὰ πολλαπλασιάζονται καί νὰ ἐξελλίσσονται πρὸς τὴ δημιουργία δομῶν αὐξανόμενης πολυπλοκότητας».

Ἡ περισκεπτή ἀλλὰ ἀνεπαρκὴς αὕτη διατύπωση παρακινεῖ σὲ μιά προσεκτικὴ ἀνάλυση. Κι αὐτὸ γιατί περιέχει *δυσὶ ὁρισμούς* ἐξαιρετικῶς διαφορετικούς, *δυσὶ* διαφορετικῆς ιδιότητες

καταχωρημένες στην ίδια και μοναδική έννοια. 'Η ανάδυση εμφανίζεται σαν μία διπλή ιδιότητα: αναπαραγωγή και δημιουργία. 'Ο,τι μᾶς ενδιαφέρει βρίσκεται σ' αυτό τό και. Γιατί είναι άλλο πράγμα ή ιδιότητα της αναπαραγωγής και άλλο ή ιδιότητα της δημιουργίας. Είναι φανερό ότι ή δημιουργία δέν έχει επιστημονική σημασία γιά τή βιολογία παρά μόνο στο βαθμό πού θεμελιώνεται στην αναπαραγωγή. 'Αν οί μορφές της ζωής δέν ήταν προικισμένες μέ τήν ιδιότητα της αναπαραγωγής και τού πολλαπλασιασμοῦ, δέν θά εμφανίζοταν ποτέ τίποτε καινούργιο πού νά είναι ταυτόχρονα και ζωντανό και πιά πολύπλοκο. 'Υπάρχει λοιπόν κάτι πού συνδέει τήν αναπαραγωγή μέ τή δημιουργία. 'Αλλά υπάρχει και μία διαφορά ανάμεσά τους, μία ρήξη, ἀκριβώς όταν εμφανίζεται κάτι καινούργιο, πολύπλοκότερο ἀπ' ὅ,τι διαδέχεται. Αὐτή ή μικρή λέξη «καί» πού στό κείμενο τού Μονό συνδέει τήν αναπαραγωγή και τή δημιουργία ἀπειλεί νά προκαλέσει σύγχυση τῶν δύο ἐννοιῶν· εἶναι ὁπωσδήποτε τοποθετημένες παρατακτικά. 'Ωστόσο μία διατύπωση κατά παράταξη δέν εἶναι ἀρκετή ἀπό ἐπιστημονική ἀποψη. 'Ο Μονό δέν ἀντιλαμβάνεται ἀρκετικά ἱκανοποιητικά αὐτό πού λέει (κι αὐτό ἤδη ἀπό τή διατύπωση ἑνός ὁρισμοῦ πού φιλοδοξεῖ νά ἀποδώσει ἕνα ἀπό τά κύρια συστατικά τού στοιχείου 1 τῆς P.S.S. Στήν πράξη ὁ Μονό δέν διακρίνει, μέ τόν ὁρισμό του τίς δύο ἐννοιες. Στό χώρο ὅμως τῆς βιολογίας, ή ἐπιστημονική του πρακτική διακρίνει ἐξαιρετικά καλά αὐτά πού μέ τόν ὁρισμό του ἀρκεῖται νά παρατάξει: ὑπάρχουν φαινόμενα ἀναπαραγωγῆς - πολλαπλασιασμοῦ καί φαινόμενα ἐμφάνισης. Δέν πρόκειται γιά τό ἴδιο πράγμα. Κάθε φορά πού εἰσάγεται ὁ ὅρος ἀνάδυση στήν ἐπιστημονική ἐκθεση τού Μονό, γίνεται σχεδόν πάντα γιά νά ἀποδοθεῖ ή ἐμφάνιση καινούργιων μορφῶν: ή ἀναπαραγωγή ἀφήνεται στή σκιά. Δέν βοηθᾷ καθόλου νά κατανοήσουμε τήν ἐμφάνιση μέ ἐπιστημονικό τρόπο: ὑποδειχνεῖ ἀπλᾶ ὅτι ἀσχολούμαστε μέ ζωντανές μορφές πού ἀναπαράγονται καί πολλαπλασιάζονται. 'Η ἐμφάνιση ὁριοθετεῖται ἀπό τό D.N.A. Στήν πρακτική του λοιπόν ὁ Μονό κάνει θαυμάσια τή διάκριση πού δέν καταγράφει στόν ὁρισμό του, ή πού νομίζει ὅτι καταγράφει μέ τή μορφή τού συνδέσμου καί· πράγμα ὅμως πού δέν εἶναι ἀρκετό. 'Ο Hegel ἔχει κάνει πολύ ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις πάνω στό πῶς χρησιμοποιοῦν οἱ σοφοί τή μικρή λέξη «καί» στή γλῶσσα τους καί τήν πρακτική τους. Θάπρεπε οἱ ἐπιστήμονες νά διαβάσουν αὐτές τίς σελίδες πού τούς ἀφοροῦν ἄμεσα (*Φαινομενολογία τοῦ Πνεύματος*). Συνεχίζοντας αὐτή τήν ἀνάλυση, θά ἔλεγα ὅτι ἕνας τέτοιος ὁρισμός τῆς ἀνάδυσης παράγει μέ τήν κεντρική σιωπή του (ή μικρή λέξη καί) ἕνα ἀποτέλεσμα σάν τή «δημιουργία» (ἀτυχῆς ἐκλογή ὁρου) καινούργιων μορφῶν ἀξανάμενης πολυπλοκότητας, καί ὅτι ἐπιτρέπει στήν ἐννοια τῆς ἀνάδυσης νά κλίνει ἀνεπαίσθητα πρὸς τήν πλευρά μιᾶς ἀνομολόγητης σκέψης πού λειτουργεῖ σάν ἀνομολόγητη τελεολογία, ὅτι τῆς ἐπιτρέπει δηλαδή νά ἀλλάξει τάση: ἀπό τόν ὕλισμό στόν ἰδεαλισμό.

2. Θά μπορούσε νά κάνει κανεῖς ἀνάλογες παρατηρήσεις σχετικά μέ τήν ἐννοια τῆς τύχης στόν Μονό. Πράγματι ή ἐννοια ἀνάδυση συνδέεται ἐν μέρει μέ τήν ἐννοια τύχη. 'Η τύχη εἶναι κατά κάποιον τρόπο, γιά τή βιολογία, ἀσφαλῆς ἐνδειξη συνθηκῶν πού ἐπιτρέπουν τήν ἀνάδυση. 'Ας εἶναι. 'Από τήν ἐποχή τού 'Επικούρου παίζει ἕνα ρόλο θετικά ὕλιστικό, ἐναντίον

τελεολογικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῆς βιολογίας. 'Αλλά μπορεῖ νά παρατηρήσει κανεῖς ὅτι ὁ Μονό διατηρεῖ τήν ἴδια ἐκδοχή τῆς ἐννοιας τύχη περνώντας ἀπό τή βιολογία στήν ἱστορία (νοόσφαιρα). 'Ο Μονό δηλαδή συλλαμβάνει, μέ τή βοήθεια τῆς σύζευξης ἀνάδυσης/τυχαίου, φαινόμενα πού ἐξηγοῦνται πλήρως ἀπό μία ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας, τῆς ὁποίας τήν ὑπαρξή δέν ὑποψιάζεται ή δέν μνημονεύει, σάν ἀναδύσεις βασισμένες στήν τύχη. Στά περισσότερα ἀπό τά ἱστορικά παραδείγματα πού φέρνει ὁ Μονό (Σαίξπηρ, κομμουνισμός, Στάλιν κ.λπ.) ή τύχη λειτουργεῖ κατά τρόπο ἀντίστροφο ἀπ' ὅ,τι στή βιολογία: ὄχι δηλαδή σάν ἐνδειξη συνθηκῶν πού ἐπιτρέπουν τήν ἀνάδυση ἀλλά σάν βιολογική θεωρία τῆς ἱστορίας. 'Ο ἱστορικός δαρβινισμός τού Μονό ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό σύμπτωμα αὐτῆς τῆς ἀντιστροφῆς. 'Αρνεῖται νά χρησιμοποιήσῃ τή θεωρία τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς στή βιολογία, ἀλλά τήν εἰσάγει ξαφνικά καί μαζικά στήν ἱστορία μιλώντας γιά τό μεγάλο πνεῦμα πού θά γράψῃ μία ἱστορία τῆς «φυσικῆς ἐπιλογῆς τῶν ἰδεῶν». Εἶναι ἀσφαλῶς παράδοξο νά βρίσκεται σέ πλήρη χρήση στήν ἱστορία μία ἐννοια σάν τή φυσική ἐπιλογή πού ή βιολογία περιορίσε αὐστηρά ή καί μετασχημάτισε βαθύτατα. Εἶναι φανερό ὅτι ή ὑπανάπτυξη τῆς ἱστορίας δικαιώνει κατά τόν Μονό τήν ἀνεξέλεγκτη καί ὑπερβολική χρήση μιᾶς ἐννοιας ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἀντιμετώπιση πού τῆς ἐπιφυλάσσει ή σύγχρονη βιολογία. Τό ἀποτέλεσμα πού μᾶς ἐνδιαφέρει συνίσταται ἐν πάσει περιπτώσει στό ἐξῆς: λόγῳ τῆς ἀνεξέλεγκτης χρήσης πού ὑέστη, τό τυχαῖο ἄλλαξε νόημα καί τάση. Λειτουργεῖ πλέον ἰδεαλιστικά καί ὄχι ὕλιστικά, ὅπως καί ή ἀνάδυση στό μέτρο πού συνδέεται μ' αὐτό.

Θά ἀνακεφαλαιώσω ὅσο γίνεται πιά σύντομα τήν ἀνάλυση τού περιεχομένου τῶν Στοιχείων 1 καί 2 τῆς P.S.S. τού Μονό.

'Η P.S.S. τού Μονό εἶναι μία P.S.S. ὁριακή, ὑπόδειγμα ἀπλότητος καί σαφήνειας. Καί αὐτό γιατί ή διάκριση πού ἐπιχειρήσαμε προηγούμενα ἀνάμεσα στά Στοιχεῖα 1 καί 2 δέν ἀφορᾷ τό ἐννοιολογικό τους περιεχόμενο ἀλλά τίς διαφορετικές τάσεις πού ἐπενδύονται σ' αὐτό. Τά δύο στοιχεῖα τῆς P.S.S. τού Μονό ἔχουν κοινὸν κατά βάση περιεχόμενο, πού συνίσταται σέ μερικές ἐννοιες κλειδιά: ὕλη, φυσικό ὑπόστρωμα, ζῶν σύστημα, ἀνάδυση, τύχη κ.ο.κ., ὁλόιδες καί γιά τά δύο στοιχεῖα. Στό Στοιχεῖο 2 προστίθεται καί ή ἐννοια τῆς νοόσφαιρας· θά μπορούσε ὥστόσο νά θεωρηθεῖ συμπλήρωμα τῆς ἐννοιας διόσφαιρας πού εμφανίζεται στό Στοιχεῖο 1. Τά Στοιχεῖα λοιπόν 1 καί 2 ἔχουν κατά βάση κοινὸ περιεχόμενο.

'Υπάρχει ὥστόσο, ὅπως εἶδαμε, καί μία ἀντίθεση ἀνάμεσα στά δύο στοιχεῖα: τό Στοιχεῖο 1 εἶναι ὕλιστικό καί τό Στοιχεῖο 2 ἰδεαλιστικό. Αὐτή ή ἀντίθεση δέν μπορεῖ νά ἀφορᾷ τά περιεχόμενα τῶν δύο στοιχείων μιά καί δέν διαφέρουν: ἀφορᾷ λοιπόν τὸ νόημά τους, τή χρήση πού τά σημασιοδοτεῖ, τή τάση δηλαδή μέ τήν ὁποία μία χρησιμοποίηση ἐκδήλη ή λανθάνουσα τά ἐπενδύει.

Μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι ή ἀντίθεση ἀνάμεσα στά Στοιχεῖα 1 καί 2 τῆς P.S.S. τού Μονό εἶναι ἀντίθεση ἀνάμεσα στήν ὕλιστική τάση καί τήν ἰδεαλιστική τάση καί ἀφορᾷ τήν ἐντύπωση πού ἔχει ὁ Μονό γιά τό περιεχόμενο τῶν ἐπιστημονικῶν του γνώσεων (σημερινή κατάσταση τῆς βιολογίας), γιά τήν ἐγκυρότητα τῆς χρήσης καί τῶν προεκτάσεων τῶν βασικῶν

έννοιών του και για τη φύση της επιστημονικής γνώσης γενικότερα.

Μπορούμε ακόμη να σημειώσουμε ότι η ύλιστική τάση (Στοιχείο 1) δεν επικυρώνεται παρά μόνο αντιμαχόμενη ιδεαλιστικές, θρησκευτικές και σπιριτουαλιστικές εκμεταλλεύσεις των προβλημάτων της βιολογίας (πάλι έναντίον του Teilhard), ότι λοιπόν το Στοιχείο 1 δεν είναι απλή καταγραφή της πραγματικότητας της επιστημονικής πρακτικής αλλά αποτέλεσμα που πρέπει να κερδηθεί στη μάχη. Η ιδεαλιστική τάση όμως, διωγμένη στο πρόσωπο των έκφραστών της από το Στοιχείο 1, επανεμφανίζεται στο Στοιχείο 2. Απόδειξη: βρίσκουμε στο Στοιχείο 2, μπασμένη από το παράθυρο, μία έννοια κλειδί του Teilhard, τη νοόσφαιρα. Η ιδεαλιστική τάση, που την αντιπαλεύει ο Μονό μ' όλες του τις δυνάμεις, για να οδηγήσει, στο Στοιχείο 1, την ύλιστική τάση σε θρίαμβο, ξαναμπαιίνει λαθραία από το παράθυρο για να θριαμβεύσει στο Στοιχείο 2. Τραγικό στην ιστορία αυτή είναι ότι το παράθυρο τ' ανοίγει ο ίδιος ο Μονό. Η μάλλον, καθώς δεν μπορεί να συγκριθεί ο σοφός μ' έναν άνθρωπο που ανοίγει μ' όλη του τη θέληση το παράθυρο για να εισδύσει ο άνεμος του Ιδεαλισμού, υποστηρίζουμε ότι ο άνεμος του Ιδεαλισμού ανοίγει το παράθυρο μοναχός του. Τίς έχει τις δυνάμεις που του χρειάζονται. Τό πολύ που μπορεί κανείς να καταλογίσει στον Μονό, είναι ότι δεν εμποδίζει το παράθυρο ν' ανοίξει κάτω από τη πίεση του ανέμου. Δεν αντιστέκεται στην ιδεαλιστική τάση· ακόμη χειρότερα: υποκύπτει σ' αυτήν νομίζοντας ότι αντιστέκεται. Απόδειξη ότι το Στοιχείο 2 είναι πάντα ισχυρότερο από το

Στοιχείο 1. Απόδειξη ότι η P.S.S. δεν μπορεί από μόνη της να εμποδίσει το παράθυρο ν' ανοίξει. Απόδειξη ότι η P.S.S. δεν μπορεί να κάνει από μόνη της την αυτοκριτική της. Απόδειξη ότι η P.S.S. χρειάζεται υποστήριξη μίας δύναμης απ' έξω, συμμάχου του Στοιχείου 1 για να θριαμβεύσει επί του Στοιχείου 2, την υποστήριξη μίας εξωτερικής τάσης που να ενισχύει την ύλιστική τάση του Στοιχείου 1 για να ανατρέψει το νόημά της ιδεαλιστικής τάσης του Στοιχείου 2.

Ας σημειωθεί τέλος κάτι σημαντικό σχετικά με τη διαφορετική δεκτικότητα των επιστημόνων ανάλογα με την ειδικότητά τους, απέναντι σε μερικούς όρους (π.χ. ύλισμός). Στην περίπτωση του Μονό, στην περίπτωση της σύγχρονης βιολογίας δηλαδή, οι έννοιες ύλισμός και διαλεκτική όχι μόνο δεν παρουσιάζουν κανένα πρόβλημα αφομοίωσης (στον κλάδο του Μονό τουλάχιστον) αλλά και ταιριάζουν άριστα με το περιεχόμενο που έχει επενδυθεί στην τάση του Στοιχείου 1.

Αλλά δεν είσατε όλοι βιολόγοι· υπάρχουν ανάμεσά σας επιστήμονες ειδικευμένοι σε άλλες επιστήμες, θετικές και κλασικές, και φαντάζομαι τί σκέφτονται. Για να απευθυνθώ σ' εκείνους που ζούν έξω αντικειμένου σ' ένα κόσμο τελείως διαφορετικό από του Μονό, θά προσπαθήσω να μαντέψω τί σκέφτονται οι μαθηματικοί. Ό,τι είπα για ένα βιολόγο ισχύει τό πολύ για τη βιολογία. Για τα μαθηματικά όμως; Τό ξέρετε εκείνο τό πασίγνωστο κείμενο του Sartre από τις «Λέξεις» όπου εξηγεί ότι δεν έχει «υπερεγώ». Τό υπερεγώ, όταν υπάρχει, είναι τό υπερεγώ των άλλων. Η P.S.S., όταν υπάρχει, είναι ή P.S.S. των άλλων. Θά παρατηρήσω στους μαθηματικούς, που ίσως φαντάζονται ενδόμυχα ότι ή χάρη των μαθηματικών

(χάρη δεν σημαίνει μόνο ομορφιά αλλά και καθαρότητα και αυστηρότητα) τούς προφυλάσσει από κάθε P.S.S., ότι υπάρχει ένας σεβαστός αριθμός από κείμενα μεγάλων μαθηματικών που θά μπορούσε κανείς να αναλύσει όπως ανέλυσα πιο πριν τό κείμενο του Μονό, και ότι μία τέτοια ανάλυση θά μās έδινε κατά πάσα πιθανότητα ανάλογα αποτελέσματα. Καί για να δώσω ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, επισημαίνω την ύπαρξη ενός μικρού κειμένου του Lichnetowiz που ανακοινώθηκε στη Γαλλική Έταιρία της φιλοσοφίας στις 27 Φλεβάρη του 1965. Τό κείμενο φέρει ένα τίτλο που δεν θά τολμούσα ποτέ να εφεύρω: *Η μαθηματική πρακτική και ο ρόλος της στην αντίληψή μας για τόν κόσμο*. Επισημαίνω ότι στη συζήτηση που ακολούθησε, ο Caplan ανέπτυξε μερικές παρατηρήσεις εξαιρετικά ενδιαφέρουσες. Σ' αυτή τη συζήτηση οί ρόλοι ήταν καλά μοιρασμένοι. Τά επιχειρήματα του Lichnetowiz ήσαν εκδηλα ιδεαλιστικά, καί εκείνα του Caplan λίγο πολύ ύλιστικά. Νά είσατε σίγουροι: καί σέ μαθηματικούς διαθέτουν P.S.S. Είναι καί αυτοί μέσα στην P.S.S. τους οί αντιφατικοί αντιπρόσωποι τάσεων που τούς ξεπερνούν, καί που ή μία αντιπαρατίθεται στην άλλη: ύλιστική (Στοιχείο 1), ιδεαλιστική (Στοιχείο 2). Καί για να μή μείνει κανείς παραπνοημένος, θά έλεγα: τό ίδιο καί οί φιλόσοφοι. Αλλά στην περίπτωση των φιλόσοφων ή P.S.S. τους δεν είναι φιλοσοφία αλλά κοσμοαντίληψη.

3. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μετά απ' αυτά θ' αναφερθώ με συντομία στά δυό τελευταία πρόσωπα του μικρού μας θεάτρου: τη φιλοσοφία καί την κοσμοαντίληψη.

Η φιλοσοφία απαντά στο μάθημα του Μονό με δυό μορφές: πρώτα με τη μορφή *φιλοσοφικών όρων δανεισμένων από υπάρχουσες φιλοσοφίες*, οί όποιοι λειτουργούν στο έσωτερικό της αυθόρμητης φιλοσοφίας του επισημίονα. Σάν όροι δανεισμένοι από υπάρχουσες φιλοσοφίες, δεν μπορούν παρά να παραπέμπουν σ' αυτές.

Η φιλοσοφία εμφανίζεται επίσης καί με τη μορφή *ρητών φιλοσοφικών αναπτύξεων*. Ο Μονό γνωρίζει τί είναι φιλοσοφίες· εν πάσει περιπτώσει ξέρεi ότι υπάρχουν καί ότι ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για ό,τι συμβαίνει στις επιστήμες. Σχετικά μ' αυτό μνημονεύει τόν Άριστοτέλη, τη φιλοσοφία του Κάντ καί του Χέγκελ, τό διαλεκτικό ύλισμό, τόν Έγγκελς (για τόν όποιο επιφυλάσσει μερικά αιχμηρά σχόλια), τόν Νίτσε καί τόν Teilhard de Chardin. Ο Μονό είναι ιδιαίτερα όξυδερκής στις καλύτερες ύλιστικές του στιγμές, δηλαδή όταν επιτίθεται στη φιλοσοφία του Teilhard. Δεν πρόκειται για τίποτα τό καινούργιο, μās λέει· κι αυτό δέβαια χαροποιεί ιδιαίτερα εμάς· όχι όμως κι όλο τόν κόσμο. Ο Μονό δεν άρκεϊται μόνο ν' αναφέρει φιλόσοφους· κάνει φιλοσοφία. Προτείνει μάλιστα έναν όρισμό της φιλοσοφίας, λέγοντας ότι ή λειτουργία της συνίσταται «πριν απ' όλα στην οίκοδόμηση ενός συστήματος αξιών» που νά αντιπαρατίθεται στις επιστήμες· γιατί οί επιστήμες άγνωσύν τίς αξίες. Καί μ' αυτό τό θέμα παρασύρεται σε μία όλόκληρη φιλοσοφική δημιουργία.

Οί πιο αξιοπρόσεκτοι φιλοσοφικοί όροι που απαντούν στο κείμενο του Μονό είναι οί ακόλουθοι: νοόσφαιρα / διόσφαιρα

(ο Teilhard, καταδικασμένος σαν φιλόσοφος που εκμεταλλεύεται τή βιολογία, επανεμφανίζεται σαν θετικός φιλόσοφος τής νοόσφαιρας, δηλ. τής ανθρώπινης ιστορίας), αλλοτρίωση, πράξη, μηδέν (μέ τήν έννοια πού τό χρησιμοποιεί ο Νίτσε) κλπ. Έπιπλέον μιά ολόκληρη σειρά έννοιών, φαινομενικά άθώων, χρησιμοποιούνται καί λειτουργούν φιλοσοφικά στόν Μονό, όπως π.χ. ή έννοια τού ανθρώπου στή φράση: «ό λόγος δημιούργησε τόν άνθρωπο περισσότερο άπ' ό, τι ό άνθρωπος τό λόγο». Δέν χρειάζεται νά προχωρήσουμε μακρύτερα. Βρισκόμαστε σέ μιά φιλοσοφική άτμόσφαιρα ιδεαλιστικού τύπου -(μερικές λέξεις δέν προφέρονται ποτέ: υλισμός, διαλεκτική, κλπ)- καί γιά τήν ακρίβεια ύπαρξιστικού - σπιριτουαλιστικού - νιτσεικού - άθειστικού τύπου. Ό δηλωμένος άθεισμός διαπερνά τήν έννοια τέλος (σκοπός), όπου τόσο ό Σάτρε όσο κι ό Νίτσε θά δυσκολεύονταν έξίσου ν' άποκηρύξουν ή ν' αναγνωρίσουν τό παιδί τους: «τί ιδανικό νά προτείνει κανείς στούς σημερινούς ανθρώπους, πού νάναι τήν ίδια στιγμή πάνω καί πέρα άπ' αύτούς, άν όχι τήν ανάκτηση, μέσω τής γνώσης, τού μηδενός πού αύτοί οί ίδιοι ανακάλυψαν;».

Περισσότερο ένδιαφέρον παρουσιάζει τό γεγονός ότι ό Μονό μās δίνει ένα ολόκληρο κείμενο φιλοσοφίας μέ τήν πραγματική σημασία τής λέξης, δηλαδή φιλοσοφίας πού αναφέρεται ακριβώς στή σχέση φιλοσοφίας καί έπιστημών. Διακρίνει τίς έπιστήμες από τή φιλοσοφία. Στίς έπιστήμες ανήκει ή γνώση, αλλά όχι οί άξίες. Διακρίνει τήν έπιστημονική μέθοδο από τήν έπιστημονική ήθική. «Ακόμα καί σήμερα συγχέουμε

συχνά τήν ήθική τής γνώσης μέ τήν καθαυτό έπιστημονική μέθοδο. Αλλά ή μέθοδος είναι μιά κανονιστική έπιστημολογία, δέν άποτελεί ήθική. Η μέθοδος μās λέει πώς νά ψάχνουμε. Αλλά ποιός μās αναγκάζει νά ψάχνουμε, καί γι αύτό ν' άποδεχόμαστε τή μέθοδο μαζί μέ τήν άσκηση πού συνεπάγεται;». Έπιστήμες, έπιστημονική μέθοδος, κανονιστική έπιστημολογία, ήθική τής γνώσης, άξίες, φιλοσοφία. Ό Μονό κάνει καλά τή δουλειά του σαν φιλόσοφος: χαράζει γραμμές οριοθέτησης καί προτείνει μιά γραμμή πού είναι γι αύτόν όπως γιά κάθε φιλόσοφο, «όρθή γραμμή».

Δέν σκοπεύουμε ν' αναζητήσουμε σοφιστείες στίς φιλοσοφικές εκφράσεις τού Μονό γιατί δέν είναι επαγγελματίας φιλόσοφος καί θάταν άδικο. Αντίθετα τού αναγνωρίζουμε ότι μās έχει εκθέσει τή φιλοσοφία του καί μέσω αύτής τή σχέση του μέ τίς ύπάρχουσες φιλοσοφικές τάσεις.

Φιλοσοφική τάση τού Μονό (πού προκύπτει άπ' τή σύγκριση ανάμεσα στό είδος τών όρων πού δανείζεται καί τή φιλοσοφική ανάπτυξη πού έπιχειρεί): ιδεαλιστική, σπιριτουαλιστική, πού συνοδεύεται από μιά σαφή δήλωση άθεισμού. Αποτέλεσμα: κήρυκας μās άθεις ήθικης. Ό σπιριτουαλισμός ξεκόβεται άπ' τίς θρησκευτικές καταβολές του μέ μιά δήλωση άθεισμού: ως ύστατος όρος παραμένει μιά άθελ ήθική: ήθική τής έπιστήμης, γιά τήν ακρίβεια ήθική τής έπιστημονικής πρακτικής. Ηθική άσκητική, άυστηρή, άριστοκρατική μέσα στήν άυστηρότητά της, χωρίς άλλο σημείο αναφοράς έξω άπ' τήν πρακτική τής γνώσης (άρνηση νά δοθεί σαν θεμέλιο αύτής τής

ήθικης ή εύτυχία της ανθρωπότητας, ή ύλική της δύναμη ή τό «γνώθι σαυτόν»).

Έκείνο πού μās ενδιαφέρει έξαιρετικά είναι ή *όργανική σχέση πού ύπάρχει ανάμεσα στή φιλοσοφία του Μονό και την Ρ.Ρ.Σ. του.*

Παρόμοια άβη ιδεαλιστική τάση. Ίδια έμφαση στην έπιστημονική πρακτική τόσο στή φιλοσοφία όσο και στην Ρ.Ρ.Σ., ένυπάρχει μιά αντικειμενικότητα *ύλιστική*, πού έσχατο πυρήνα της άποτελεί ή *έπιστημονική γνώση και ή πρακτική της*: αλλά την ίδια στιγμή τόσο στή φιλοσοφία όσο και στην Ρ.Ρ.Σ. ή ύλιστική τάση πολιορκείται άπ' την ιδεαλιστική τάση πού κυριαρχεί.

Έχουμε δει πώς πραγματοποιήθηκε αυτή ή πολιορκία μέσα στην Ρ.Ρ.Σ. του Μονό. Έπισημαίνουμε την ίδια ιδεαλιστική πολιορκία και μέσα στή φιλοσοφία του: αλλά τό πιο άξιοσημείωτο, και σās παρακαλώ νά τό θυμάστε γιατί έχει έξαιρετική σημασία, είναι ότι αυτή ή πολιορκία δέν εγγράφεται στή φιλοσοφία του Μονό μέ τή μορφή μιάς *άναστροφής έννοιών*, τίς στιγμές και τούς όρους της όποιας μπορούμε νά παρατηρήσουμε και νά περιγράψουμε έμπειρικά και λεπτομερειακά. Ύπάρχει σίγουρα μιά κάποια ένταση, δηλ. μιά κάποια παρουσία της μάχης ανάμεσα στην ύλιστική και την ιδεαλιστική τάση στή φιλοσοφία του Μονό (μπορούμε νά υποθέσουμε ότι ή επανάληψη της λέξης έπιστήμη αντιπροσωπεύει κάτι σαν ήχώ της *ύλιστικής τάσης*, κυρίως μέ την άρνηση της θρησκείας πού ύπονοεί, και ότι ή ήθική αντιπροσωπεύει μέ σαφήνεια και κατά τρόπο κυριαρχικό την *ιδεαλιστική τάση*). Αλλά παρατηρούμε ότι αυτή ή ένταση, δηλ. αυτή ή πάλη είναι *έκ των προτέρων ρυθμισμένη* έτσι ώστε ν' άποδεί πρόσ όφελος της ιδεαλιστικής τάσης, πού θριαμβεύει χωρίς νά δώσει μάχη καθώς πλέκεται τό εγκώμιο της ήθικης της γνώσης. Τί είναι αυτό πού *συνδέει* τή φιλοσοφία του Μονό μέ την Ρ.Ρ.Σ. του, πίσω από μιά τέτοια σύζευξη - επιβεβαίωση κάποιων αντικειμενικών σχέσεων; Κατ' ανάγκη τά κοινά τους σημεία και για την ακρίβεια ό,τι έχει κοινό ή φιλοσοφία και τό Στοιχείο 2 της Ρ.Ρ.Σ.: μιά ιδεαλιστική φιλοσοφία της *έπιστήμης*, αυτή πού στηρίζει την έφαρμογή των βιολογικών κατηγοριών και στή νοόσφαιρα, αυτή πού νομιμοποιεί μιά σύλληψη της νοόσφαιρας - βάση για μιά ιδεαλιστική θεωρία της ιστορίας, αυτή τέλος πού επιτρέπει στο εγκώμιο της ήθικης της γνώσης νά διατηρήσει τή θέση του σ' αυτή τή φιλοσοφία της έπιστήμης. Αυτό τό κοινό περιεχόμενο μπορεί νά γραφτεί μέ τή μορφή μιάς άκολουθίας ισοδυναμιών: (ανάδυση της νοόσφαιρας) ιστορία = νοόσφαιρα = βασίλειο της έπιστημονικής γνώσης = έπιστημονική δραστηριότητα = ήθική της έπιστημονικής γνώσης.

Αυτή ή άκολουθία, πού μπορεί νά εμπλουτισθεί μέ περισσότερες λεπτομέρειες, βασίζεται σέ τελευταία άνάλυση στίς ακόλουθες δύο ισοδυναμίες:

ιστορία = νοόσφαιρα = έπιστήμη (-ες).

Αυτό λοιπόν πού επιτρέπει στή φιλοσοφία του Μονό νά επικοινωνεί μέ την Ρ.Ρ.Σ. του είναι ένας φιλοσοφικός *τελεστής*, ή *νοόσφαιρα*, του όποιου μπορούμε νά μεταφράσουμε πολύ απλά τό νόημα (τό άποτέλεσμα της παρέμβασής του), λέγοντας ότι αντιπροσωπεύει μιά σύλληψη της ιστορίας έντελώς κλασική άπ' τό 19ο αιώνα, άπό τή *Διαφώτιση*, σύμφωνα μέ την όποία οι

έπιστήμες είναι ή βάση και ή κινητήρια δύναμη της ιστορίας και ή ιστορία ανάγεται τελικά σέ ιστορία της γνώσης, των έπιστημών και των έπιστημονικών ιδεών.

Αλλά ή φιλοσοφία της έπιστήμης στον Μονό δέν είναι παρά μιά *φιλοσοφία της έπιστήμης*: είναι, όπως όλες οι φιλοσοφίες της έπιστήμης, *μιά φιλοσοφία της ιστορίας*, περισσότερο ή λιγότερο *όμολογημένη*. Έάν ό Μονό είναι σ' αυτό τό σημείο ύποδειγματικός, είναι ακριβώς έπειδή όμολογεί τή *φιλοσοφία του της ιστορίας*. Αλλά μ' αυτήν μπαίνουμε στο τελευταίο αντικείμενο της άνάλυσής μας: *την κοσμοαντίληψη*.

4. Η ΚΟΣΜΟΑΝΤΙΛΗΨΗ (C.D.M.) ΤΟΥ ΜΟΝΟ

Θυμηθείτε τί είχαμε πει για τό πώς διαφοροποιείται μιά φιλοσοφία από μιά κοσμοαντίληψη. Σέ μιά κοσμοαντίληψη μπορεί νά γίνεται λόγος για την έπιστήμη, αλλά μιά κοσμοαντίληψη δέν επικεντρώνεται ποτέ στην έπιστήμη, πράγμα πού κάνει ή φιλοσοφία. Δέν διατηρεί μέ τίς έπιστήμες τίς σχέσεις εκείνες πού ή φιλοσοφία διατηρεί μέ την έπιστήμη. Μιά κοσμοαντίληψη επικεντρώνεται σέ κάτι έξω από τίς έπιστήμες: πάνω σ' αυτό πού ονομάσαμε *άξίες των πρακτικών ιδεολογιών*. Μιά κοσμοαντίληψη εκφράζει τίς τάσεις πού διαπνέουν τίς *πρακτικές ιδεολογίες* (θρησκευτική, δικαιοτική, πολιτική κλπ). Μιά κοσμοαντίληψη έχει πάντα σχέση, άμεσα ή έμμεσα, μέ έρωτήματα πού άνήκουν στους έξής χώρους: *πρόβλημα θρησκείας, ήθικης, πολιτικής, και ακόμα πιο πλατιά τό πρόβλημα του νοήματος της ιστορίας, ή σωτηρία της ανθρωπίνης ιστορίας*. Τελικά κάθε κοσμοαντίληψη εκφράζει μιά συγκεκριμένη τάση *πολιτικού χαρακτήρα ή πολιτικής συμπεριφοράς*.

Αξιολόγησε στον Μονό είναι ότι όλα αυτά γίνονται όλοφάνερα.

Στό κέντρο της κοσμοαντίληψής του βρίσκεται τό πρόβλημα της *άλλοτρίωσης* του σύγχρονου κόσμου και της σωτηρίας του.

Αλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου: δημιουργημένος, ύφαισμένος άπ' την έπιστήμη, άποξενώνεται άπ' τον ίδιο του τον έαυτό. Γιατί;

«*Η άποξένωση του σύγχρονου κόσμου άπ' την έπιστημονική κουλτούρα, πού παρ' όλα αυτά κατασκευάζει τον κόσμο του, άποκαλύπτεται και μέ πολλούς άλλους τρόπους έκτός από εκείνη την άπλοϊκή φρίκη πού εξέφρασε ό Βερλαίν. Βλέπω σ' αυτόν τό δυνισμό ένα άπ' τά θαυότερα κακά πού βασανίζουν τίς σύγχρονες κοινωνίες, αίτίες μās άνισορροπίας τόσο σοδαρής, πού θέτει σέ κίνδυνο ήδη από τώρα την πραγματοποίηση του μεγάλου όνειρου του 19ου αιώνα: τή μελλοντική ανάδυση μās κοινωνίας χτισμένης όχι πιά πάνω στον άνθρωπο αλλά για τον άνθρωπο*».

Η άλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου άπειλεί λοιπόν τό ίδιο τό μεγάλο σοσιαλιστικό όνειρο. Ο Μονό είναι υπέρμαχος του σοσιαλισμού, αλλά άνήσυχος για τό μέλλον του.

Η άλλοτρίωση: *δυϊσμός*. Ανάμεσα: στην έπιστήμη και την έπιστημονική κουλτούρα πού ύφαίνουν τό σύγχρονο κόσμο άπ' τή μιά, και τίς παραδοσιακές άξίες άπ' την άλλη («ιδέες πλούσιες σέ ήθικό περιεχόμενο»).

«Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά στην ακόλουθη αντίθεση: οι σύγχρονες κοινωνίες ζούν, επιβεβαιώνουν και διδάσκουν ακόμα -χωρίς να το πιστεύουν άλλωστε- συστήματα αξιών που οι βάσεις τους έχουν φθαρεί. Ύφασμένες απ' την επιστήμη, οι κοινωνίες αυτές οφείλουν την ανάδυσή τους στη συχνά ύπονοούμενη και περιορισμένη νύοθεσία αυτής της ήθικης της γνώσης που αγνοούν. Νά ή ρίζα της σύγχρονης αλλοτρίωσης».

Διπλή αντίθεση:

— σύγχρονες επιστήμες / συρρικνωμένες θρησκευτικές ήθικές αξίες, μέ φθαρμένες βάσεις.

— σύγχρονες επιστήμες / αγνοια γιά τό που βρισκόμαστε, γιά τό που βρίσκονται τόσο οι άπλοι άνθρωποι όσο και οι επιστήμονες, αγνοια του γεγονότος ότι αυτές οι επιστήμες κι οι πρακτικές τους παραλέμπουν σέ μία ήθική πειθαρχία, σέ μία πραγματική ήθική της γνώσης.

Ύπάρχουν λοιπόν, μέσα στην αντίφαση του σύγχρονου κόσμου ανάμεσα στίς ύπαρκτές επιστήμες και στίς παλιές αναχρονιστικές αξίες, ταυτόχρονα, ή πιό σοδαρή αλλοτρίωση και τό μέσο της σωτηρίας που έμπεριέχει ή ήθική της επιστημονικής γνώσης.

Ποιά είναι αυτή ή θεωρία της αλλοτρίωσης του σύγχρονου κόσμου; φαινομενικά μία περιγραφή κάποιων έμπερικων δεδομένων. Στην πραγματικότητα δυό πράγματα:

1. Μία θεωρία της ιστορίας.

2. Μία πολιτική.

Μπορούμε νά συνοψίσουμε τή θεωρία της ιστορίας ως εξής: 'Ο Μονό γνωρίζει ότι όλα συμβαίνουν στό χώρο της επιστημονικής γνώσης δέν έξαντλούν τήν ιστορία της ανθρωπότητας. Ύπάρχει επίσης ό χώρος της «πράξης», της ύλικής δύναμης, των θρησκευτικών, ήθικών, πολιτικών παθών κλπ, αλλά ό Μονό θεωρεί ότι τήν ιδιαιτερότητα του ανθρώπου, που μορφοποίησε τόν ένατό του σέ κοινωνική και ιστορική ύπαρξη και συνέταξε τή νοόσφαιρα, συνιστούν ό λόγος κι ή επιστημονική γνώση, που κάποια στιγμή ξεπήδησαν απ' αυτόν. Πάντως στό σύγχρονο κόσμο -γιά τόν Μονό αυτό είναι σαφές- ή επιστήμη άποτελεί τή βάση της ιστορίας, ή δραστηριότητα του έπιστημονικού ύφαινει τό σύγχρονο κόσμο, και ή επιστημονική ήθική είναι σέ θέση νά τόν σώσει.

Αυτή ή θεωρία της ιστορίας καταλήγει σέ μία πολιτική: πολιτική έπεξεργασίας και διάδοσης της ήθικης της γνώσης.

Έπιστημονική γνώση -ή βάση του σύγχρονου κόσμου. Ήθική της γνώσης -ό σωτήριος μοχλός της σύγχρονης ιστορίας. Έπιβεβαιώνει λοιπόν ό Μονό μία κοσμοαντίληψη που παραπέμπει σέ μία πολιτική διάδοσης, προπαγάνδησης και μαθητείας στην ήθική. Ίδιόμορφη ήθική: αλλά πάντως ήθική, άπό τήν όποια προσδοκά πολιτικά άποτελέσματα, συμπεριλαμβανόμενης, άν κατάλαβα καλά, και της έλπίδας γιά τήν έλευση του σοσιαλισμού.

Προσέξτε δυό σημεία:

1. Στην κοσμοαντίληψη του Μονό συναντάμε μία συνοχή ανάμεσα στη φιλοσοφία της ιστορίας (ιδεαλιστική, άνυψώνει τή γνώση σέ ούσία και μοχλό της ιστορίας) και τήν πολιτική (ήθικολογική). Κάθε κοσμοαντίληψη σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα μέ μία συγκεκριμένη πολιτική. Κάθε κοσμοαντίληψη προτείνει και χαράζει, έκδηλα ή ύπονοούμενα, άμεσα ή έμμεσα, μία

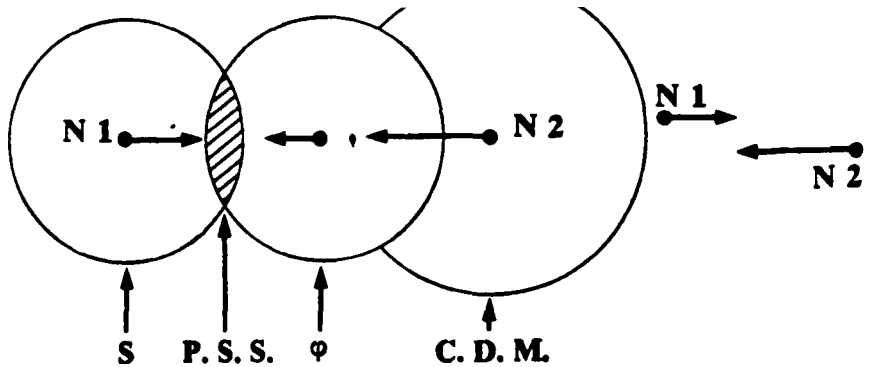
συγκεκριμένη πολιτική. Αυτό ισχύει γιά όλες τίς κοσμοαντίληψεις. Μία θρησκευτική κοσμοαντίληψη ρίχνει τό βάρος στη θρησκεία και τίς θρησκευτικές αξίες: προτείνει μία έκλογή ανάμεσα στίς ποικίλες αξίες: προτείνει μία πολιτική που μπορεί νά μεταφραστεί σέ πράξεις. Τό ίδιο και μία ήθική κοσμοαντίληψη. Και μία δικαϊκή κοσμοαντίληψη επίσης (ρίχνει τό βάρος στό δίκαιο, θεωρούμενο ως κυρίαρχο στοιχείο της διαλεκτικής της ιστορίας, που σημαίνει ότι μέσω αυτού θέλει νά παραγάγει κάποια ιστορικά άποτελέσματα: οι νομικοί είναι έξοικειωμένοι μέ κοσμοαντίληψεις αυτού του είδους, αλλά δέν είναι οι μόνοι). Μία πολιτική κοσμοαντίληψη ρίχνει τό βάρος σέ πολιτικές αξίες: θεωρεί τήν πολιτική σάν τό βασικό στοιχείο της ιστορίας, σάν τήν κινητήρια δύναμη της ιστορίας κλπ., και προσδοκά απ' αυτήν άποτελέσματα.

2. Μία κοσμοαντίληψη δέν ύπάρχει «έν κενώ»: βρίσκεται σ' ένα συγκεκριμένο πεδίο, όπου προσπαθεί νά τοποθετηθεί σέ σχέση μέ τίς ύπάρχουσες κοσμοαντίληψεις, δηλαδή νά όριοθετηθεί ως πρός αυτές, νά όριστεί σέ σχέση μ' αυτές σάν διαφορετική απ' αυτές ή και σάν αντίθετη ακόμα μέ μερικές απ' αυτές. Μία κοσμοαντίληψη δέν τοποθετείται παρά αντιμετωπίζοντας, μέχρι του σημείου ν' αντιμάχεται, κοσμοαντίληψεις διαφορετικές απ' αυτή. Είναι φανερό ότι μέ τήν κοσμοαντίληψη του ό Μονό προσπαθεί ούσιαστικά νά όριοθετηθεί άπέναντι σέ δυό κοσμοαντίληψεις: τή θρησκευτική κοσμοαντίληψη (τεϊλαρντιανού τύπου) και τή μαρξιστική κοσμοαντίληψη.

Άπέναντι στη θρησκευτική κοσμοαντίληψη, διαβεβαιώνει ότι ούτε οι θρησκευτικές αξίες μπορούν νά σώσουν τό σύγχρονο κόσμο, ούτε οι παραδοσιακές ήθικές αξίες που βασίζονται στη θρησκεία (αντιμάχεται δηλαδή τή θρησκευτική κοσμοαντίληψη), αλλά μία καινούργια ήθική, μή-θρησκευτική, άσκη, άσκητική, δασισμένη στην επιστημονική πρακτική: ή ήθική των σοφών.

Άπέναντι στη μαρξιστική κοσμοαντίληψη διαβεβαιώνει ότι ή ανάπτυξη της γνώσης και οι ιδιαίτερες αξίες της άποτελούν τήν κινητήρια δύναμη της σύγχρονης ιστορίας, κι ότι αυτή άκριβώς, δηλαδή μία κάποια ύποκειμενική άριστοκρατική-έγκεφαλική ήθική, μπορεί νά θέσει τέλος στην αλλοτρίωση του σύγχρονου κόσμου, κι όχι ή «μαρξιστική ήθική» που βασίζεται στην πάλη του προλεταριάτου. Προσέξτε αυτό τό πολύ σημαντικό σημείο: ό Μονό δέν όριοθετείται μέ τόν ίδιο τρόπο άπέναντι σ' αυτές τίς δυό κοσμοαντίληψεις. Όριοθετείται άπέναντι στη θρησκευτική κοσμοαντίληψη μαχόμενος άνοιχτά έναντίον της μέ σκοπό νά τήν άναίρέσει, έπειδή τή θεωρεί άνεπαρκή και όλέθρια. Όριοθετείται επίσης άπέναντι στη μαρξιστική κοσμοαντίληψη, χωρίς όμως νά θέλει νά τήν άναίρέσει. Κηρύσσει τόν πόλεμο στην πρώτη αλλά όχι στη δεύτερη. Δέν άπαρνεύει τό «δνεϊρο», που αυτή ακόμα ένσαρκώνει γι αυτόν, τό «σοσιαλισμό».

Ή κοσμοαντίληψη του Μονό είναι λοιπόν έξαιρετικά άκριβής. Πρόκειται γιά μία κοσμοαντίληψη που προτείνει μία θεωρία της ιστορίας ή μία φιλοσοφία της ιστορίας ικανή νά παράσχει μία έρμηνεία της παρούσας ιστορικής συγκυρίας, ταυτόχρονα μέ τίς δυνατότητες διεξόδου, καταλήγοντας κατά τρόπο φυσικό σέ μία πολιτική. Ώς κοσμοαντίληψη τοποθετείται άναγκαστικά ανάμεσα στίς ύπάρχουσες κοσμοαντίληψεις:

τοποθετείται ανάμεσα σε μία παραδοσιακή κοσμοαντίληψη κυριαρχημένη από μία πολιτική της θρησκευτικής ηθικής, και μία μαρξιστική κοσμοαντίληψη κυριαρχημένη απ' αυτό που μπορούμε προσωρινά να ονομάσουμε πολιτική «ήθική».

Αλλά εδώ θα δούμε τα πράγματα να αντιστρέφονται, όχι σ' ό,τι αφορά τις δηλώσεις του Μονό, αλλά στο πραγματικό περιεχόμενο των θεωρητικών του θέσεων. Γιατί αυτή η ενδιάμεση θέση δεν είναι ισοβαρής. Ο Μονό δεν τοποθετείται σε ίση απόσταση απ' τις δύο κοσμοαντιλήψεις. Εκείνο που χωρίζει τον Μονό απ' τη θρησκευτική κοσμοαντίληψη, την οποία μάχεται αποφασιστικά, δεν θέτει σε αμφισβήτηση τη σημασία της ηθικής σαν κινητήριας δύναμης της ιστορίας: απλά η ηθική που προτείνει δεν είναι μία θρησκευτική ηθική αλλά άθρη, με κέντρο αναφοράς την αυθόρμητη ηθική της επιστημονικής γνώσης· όμως παραμένει πάντα μία ηθική.

Αντίθετα αυτό που χωρίζει τον Μονό απ' τη μαρξιστική κοσμοαντίληψη είναι πολύ πιο σπουδαίο: είναι μία σοβαρή απόκλιση αντιλήψεων σχετικά με το ρόλο της ηθικής στην ιστορία. Κατά τον Μονό η ηθική διατηρείται σαν μέσο σωτηρίας της σύγχρονης ιστορίας, δηλαδή σαν κινητήρια δύναμη αν όχι ολόκληρης της ιστορίας, τουλάχιστον της σύγχρονης. Για το μαρξισμό η ηθική, ακόμα και η πολιτική ηθική, δεν αποτελεί κινητήρια δύναμη της ιστορίας, ούτε της περασμένης ούτε της σύγχρονης. Στην έκφραση που χρησιμοποίησα «πολιτική ηθική», η λέξη πολιτική είναι αυτή που μετράει για τους μαρξιστές: και πολιτική πάει να πει «πάλη των τάξεων», σύμφωνα με τις δύο μεγάλες αρχές του μαρξισμού: 1) οι μάξες είναι αυτές που κάνουν την ιστορία (κι όχι τα άτομα ή οι διανοούμενοι, ακόμα κι αν είναι επιστήμονες), και 2) η πάλη των τάξεων είναι αυτή που αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας κι όχι η ηθική, ακόμα και αν πρόκειται για την άθρη, ασκητική, αγνή και αφιλοκερδή ηθική των πιο αφιλοκερδών απ' όλους τους διανοούμενους, των επιστημόνων.

Κατά βάθος, εκείνο που διακρίνει τις κοσμοαντιλήψεις, είναι αυτό που επηρεάζει την πολιτική τους τάση μέσω του ιδεολογικού τους περιεχομένου. Ιδεολογισμός= πίστη ότι οι ιδέες είναι αυτές που καθοδηγούν τον κόσμο / υλισμός= πίστη ότι η πάλη των τάξεων (των μαζών) είναι αυτή που αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ιστορίας. Σ' αυτό το βασικό σημείο οι θεωρητικές θέσεις του Μονό ξεχονται σ' αντίθεση με τον τρόπο που τοποθέτησε την κοσμοαντίληψή του απέναντι στη θρησκευτική και τη μαρξιστική κοσμοαντίληψη. Η αντίρρηση, η κυρίαρχη αντίθεση, δεν αφορά πλέον τη θρησκευτική κοσμοαντίληψη αλλά τη μαρξιστική, όχι πια τον ιδεολογισμό αλλά τον υλισμό.

Κάτι τελευταίο: πώς αποκαθίσταται η σχέση ανάμεσα στην κοσμοαντίληψη του Μονό και τη φιλοσοφία του; Μέ τη διαμεσολάβηση της ηθικής της επιστημονικής γνώσης. Η φιλοσοφία του Μονό είναι μία φιλοσοφία της επιστήμης, ή κοσμοαντίληψη του Μονό είναι μία κοσμοαντίληψη της επιστημονικής ηθικής. Η φιλοσοφία και η κοσμοαντίληψη του Μονό έχουν σαν κοινό σημείο την επιστήμη. Η επιστήμη είναι το κέντρο της P.S.S. του Μονό. Στο κάτω-κάτω, επιστήμη είναι η δραστηριότητα του Μονό.

Απ' όπου κι ένα τελευταίο συμπέρασμα: απεικονίζοντας με

γραφικές παραστάσεις τους τέσσερις πρωταγωνιστές, τα τέσσερα συστατικά που ανακαλύψαμε στο κείμενο του Μονό (επιστήμη, P.S.S., φιλοσοφία, κοσμοαντίληψη), καταλήγει κανείς σε μία επαλληλία εξαιρετικά ιδιόμορφη που απεικονίζεται στο σχεδιάγραμμα:

Πράγμα που σημαίνει: υπάρχουν δύο εκπέμποντες πυρήνες.

1. ΠΥΡΗΝΑΣ I.= η πραγματικότητα της επιστήμης, που ενυπάρχει στην πραγματικότητα των επιστημονικών αποτελεσμάτων που εκθέτει ο Μονό και τα όποια με τη σειρά τους παραπέμπουν στην πραγματικότητα της επιστημονικής πρακτικής, και στην πραγματικότητα της ιστορίας της παραγωγής των βιολογικών γνώσεων. Τάση υλιστική.

Αυτός ο πυρήνας I. εκπέμπει το σύνολο της υλιστικής διαλεκτικής τάσης του. Υπάρχει στην τάση του Στοιχείου I. της P.S.S. του Μονό. Υπάρχει, εξαιρετικά τροποποιημένος και εξασθενημένος, στη φιλοσοφία του Μονό. Σαν ίχνη άρνησης (άθρη ηθική) στην κοσμοαντίληψη του Μονό.

2. ΠΥΡΗΝΑΣ II.= η πραγματικότητα που βρίσκεται στο κέντρο της κοσμοαντίληψης του Μονό: μία πολιτική τοποθέτηση απέναντι σ' άλλες πολιτικές τοποθετήσεις. Μία ιδεαλιστική τάση που δεν επιβεβαιώνεται απέναντι στη θρησκευτική - σπιριτουαλιστική τάση τόσο, όσο απέναντι στην υλιστική τάση της πάλης των τάξεων.

Ο Πυρήνας 2 διαχέεται σ' όλα τα στοιχεία που εμφανίζονται στο κείμενο του Μονό: η τάση που εκπέμπεται είναι ιδεαλιστική. Και αυτή εξασθενεί βαθμιαία, με αντίστροφη βέβαια φορά, αφήνοντας πίσω της ευδιάκριτα ίχνη συμφιλίωσης και εξάρτησης: στη φιλοσοφία (ιδεαλιστική φιλοσοφία της επιστήμης)· στο Στοιχείο 2 της P.S.S.: ιδεαλιστική ανάγνωση του υλιστικού περιεχομένου του Στοιχείου 1.

Τό αποτέλεσμα αυτό είναι απλό αλλά πολύ σημαντικό: δύο πυρήνες που εκπέμπουν, δύο κέντρα αντιτιθέμενων τάσεων: μία υλιστική τάση που εκπέμπεται απ' τον υλικό - αντικειμενικό πυρήνα της επιστημονικής πρακτικής και της επιστήμης καθαντής (πυρήνας I) και μία ιδεαλιστική τάση που εκπέμπεται απ' τις ιδεολογικές τοποθετήσεις του Μονό απέναντι σε «αξίες» συνυφασμένες με τα κοινωνικά - πολιτικά - ιδεολογικά προβλήματα που διχάζουν το σύγχρονο κόσμο (πυρήνας 2).

Η P.S.S., ή φιλοσοφία και η κοσμοαντίληψη του Μονό αποτελούν για διαφορετικούς λόγους, και σε συνάρτηση με την απόστασή τους από κάθε πυρήνα, διαφόρων ειδών συμβιβάσιμους ανάμεσα στις δύο αυτές τάσεις.

Τό σημείο όπου αντιπαρτίθενται αυτές οι δύο τάσεις με τον πιο φανερό δυνατό τρόπο είναι η P.S.S.: στην αντιπαράθεση του Στοιχείου 1 με το Στοιχείο 2. Σ' αυτή την αντιπαράθεση κυριαρχεί το Στοιχείο 2. Και η σύγκρουση αυτή που εκτυλίσσεται ανάμεσα στις δύο τάσεις, πιο κοντά στο ρεαλιστικό - υλιστικό πυρήνα, δηλαδή στην επιστημονική πρακτική, μάς επιτρέπει να παρατηρήσουμε για μία ακόμη φορά το νόμο που έχω ήδη διατυπώσει: κυριαρχία του Στοιχείου 2 πάνω στο Στοιχείο 1. Εκμετάλλευση του Στοιχείου 1 απ' το Στοιχείο 2.